

36. Susret Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović
MEĐUNARODNI PRAVNI ODNOSI I PRAVDA
Kopaonik, 13-17. decembar 2023.

Prof. dr JELENA S. PEROVIĆ VUJAČIĆ
Predsednik Kopaoničke škole prirodnog prava
- Slobodan Perović

UVODNA REČ

Poštovane kolege,

Odazvanici pravednog prava i filozofije pravde,

Vi, koji činite Trideset šestu godinu života Kopaoničke škole prirodnog prava,

Poštovani gosti koji dolazite sa različitih strana sveta,

Uvaženi učesnici,

Dame i gospodo,

Dozvolite mi da vam, sa osećanjem najvišeg poštovanja, poželim srdačnu dobrodošlicu i uputim reči velike časti i profesionalne odgovornosti pred ovim Skupom pravničkog znanja i savesti, pred ovim atrijumom naučnog dostojanstva i slobode misli. Iznad svega, upućujem vam reči vere u bolje dane, one dane koji će doneti pravdu u živote svih ljudi, bez obzira na razlike po bilo kom osnovu.

Sa ovim rečima, otvaram rad Kopaoničke škole koja je već 36 godina smeštena pod opštim svodom koncepcije racionalnog prirodnog prava. Uverena sam da će ovaj Susret, zajedno sa rezultatima naših prethodnih okupljanja potvrditi naučni i praktični značaj našeg Heksagona prirodnih prava ove Škole koga čine: pravo na život, pravo na slobodu, pravo na imovinu, pravo na intelektualnu tvorevinu, pravo na pravdu i pravo na pravnu državu. Istovremeno, ove godine potvrđujemo trajnost i univerzalnost Deklaracije Kopaoničke škole prirodnog prava iz 2002.

godine, čije zapovesti za ostvarenjem kulture mira i univerzalnih vrednosti racionalnog prirodnog prava predsedavaju ovogodišnjim Skupom.

O radu i rezultatima Škole ovom prilikom neću detaljno govoriti, jer sam to učinila prošle jubilarne godine, kada sam ceo rad Škole predstavila kroz tri dimenzije: naučni rezultati Škole, izdavačka delatnost Škole, okupljanje pravničke javnosti, domaće i inostrane. Ipak, podsećanja radi, a zbog onih učesnika koji prvi put dolaze na Kopaoničku školu, učiniću sumaran pogled na naš dosadašnji rad i rezultate.

Najznačajniji **naučni rezultati** Škole su sledeći:

Postavljena je teorija triparticije posvećena odnosu prirodnog prema pozitivnom pravu u smislu uzornog, supsidijarnog i korektivnog odnosa;

Utvrđen je stepen demokratije kao uslov pravne države, a to je demokratska kultura za razliku od simulovane i vulgarne demokratije. O demokratskoj kulturi profesor Slobodan Perović reći će: „Tačno je da je vladavina većine prvo slovo u azbuci demokratije, ali ako se ostane samo na tom slovu, onda nema azbuke i pismenosti. Takva demokratija može ugroziti pravo manjine ili se čak pretvoriti u svoju suprotnost – tiraniju većine nad manjinom. Demokratiju u kojoj većina izriče istinu i u ime takve istine sankcioniše one koji drukčije misle treba nazvati vulgarnom demokratijom, totalitarnom demokratijom ili demokratskom tiranijom. Ovakva demokratija, osim zakona većine, nema druge neophodne attribute. I zato: samo demokratska kultura koja podrazumeva toleranciju kao nužni atribut, može se legitimisati kao poredak u kome su proklamovane slobode u većoj meri i ostvarene;

Nadalje, postavljena je Skica tolerancije kao subjektivnog prava. Po principu tolerancije, niko nema pravo da sebe stavlja iznad drugih i da prigrabljeno silom, pluralizam života pretvara u monizam svoje vlasti;

Konstatovan je nesklad između proklamovanih i neostvarenih ljudskih prava i imenovani činioци tog nesklada (ekstremno siromaštvo, antipravne države, zloupotreba i politizacija ljudskih prava). U tom smislu, Škola je označila tačke mogućeg izlaska iz krize u koju je zapao koncept ljudskih prava;

Postavljena je teorija zloupotrebe ljudskih prava koja postoji kada se ljudska prava vrše protivno svrsi zbog koje su ustanovljena, a u cilju postizanja političkih, finansijskih ili vojno strateških ciljeva.

Primenjena je kategorija komutativne i distributivne pravde u sadašnjim uslovima i postavljeni su kriterijumi za razgraničenje zakonskog neprava od nadzakonskog prava;

Škola je formulisala Dvanaest tablica sudijske nezavisnosti. Prema ovim tablicama, sudija je u izricanju pravde nezavisan od bilo koje vlasti osim vlasti legitimnog zakona;

Izrečen je argumentovan stav protiv svake vrste nasilja. Nasilje je antipod pravnoj državi i demokratskoj kulturi.

Pored naučnih rezultata, potrebno je istaći i **izdavačku delatnost** Kopaoničke škole. Ona se, pre svega, sastoji u publikovanju referata koji se dostavljaju za svaki decembarški susret Škole. Za trideset šest godina objavljeno je preko 9.000 referata, raspoređenih u šest katedara i 23 sekcije, što ukupno čini preko 150 tomova knjiga. Autori ovih radova čine širo mozaik pravničkog sveta, počev od autoriteta prava iz zemlje i inostranstva, preko pravnika iz prakse, sve do mladih pravnika koji tek započinju svoju naučnu i stručnu delatnost.

Poštovane kolege, za ovogodišnji Susret dostavljeno je preko 150 naučnih i stručnih radova domaćih i inostranih autora, od kojih je objavljeno 110 radova, raspoređenih u 4 toma knjiga, na preko 2000 strana štampanog teksta. Koristim priliku da učinim javno priznanje svim autorima, kako objavljenih referata, tako i onim autorima čiji radovi ove godine nisu mogli biti objavljeni.

Treća dimenzija Kopaoničke škole prirodnog prava ogleda se u **okupljanju najšire pravničke javnosti**, kako naše, tako i inostrane. Kad je reč o učesnicima iz inostranstva, pomenimo da oni dolaze iz preko 40 zemalja (Nemačka, Francuska, Engleska, Italija, Austrija, Holandija, Grčka, Poljska, Mađarska, Rumunija, Bugarska, Portugalija, Španija, Turska, Švajcarska, SAD, Indija, Rusija, Belorusija, Kina, Brazil, Liban).

U tom kontekstu je i veliko priznanje koje je Škola dobila 2005. godine u vidu moralnog pokroviteljstva od strane UNESCO-a s obrazloženjem da „projekti i publikacije Kopaoničke škole prava predstavljaju poseban interes za UNESCO i on će sigurno doprineti napretku ljudskih prava i ojačati međunarodno pravo. Težnje Kopaoničke škole se potpuno podudaraju sa tekućim procesom ljudskih prava u okviru sistema Ujedinjenih nacija“. I dalje, poruka UNESCO je da je Kopaonička škola prirodnog prava važan međunarodni događaj i prirodni saveznik UNESCO u zajedničkim naporima da se afirmišu osnovna načela u poštovanju ljudskih prava i ljudskog dostojanstva.

Dozvolite mi da posebno izdvojim i dragocenu saradnju koju Škola, više od dve decenije, ostvaruje sa GIZ-om, kao i saradnju sa Savetom Evrope koji već dve godine podržava Kopaoničku školu.

Na tim osnovima, pod okriljem Škole, stvoren je jedan naučni pokret zasnovan na tradicionalnoj filozofiji pravde i racionalnoj koncepciji prirodnog prava kodifikovanog u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija i drugih miroljubivih asocijacija i integracija. Poštovane kolegice i kolege, Kopaonička škola prirodnog prava danas je mesto na kome se, putem

univerzalnih vrednosti, nastoji da uspostavi vera u ono pravo čiji je smisao da služi pravdi kao temeljnoj vrlini čoveka.

* * *

Opšta tema ovogodišnje Kopaoničke škole glasi MEĐUNARODNI PRAVNI ODNOSI I PRAVDA. Ona dolazi da upotpuni celinu koju smo gradili prethodnih godina: Unifikacija prava i pravna sigurnost, Primena prava i pravna sigurnost, Sudski postupak – pravda i pravičnost, Prirodno pravo i moral, Prirodno pravo i dostojanstvo, Sloboda i prirodno pravo i mnoge druge.

U fokusu ovogodišnjeg skupa je pitanje **kako ostvariti pravdu u međunarodnim pravnim odnosima**. Pitanje kompleksno, pitanje delikatno i pitanje koje je aktuelno uvek, a posebno danas, u uslovima duboke nesloge, sukoba i agresija koji potresaju savremeni svet. Odgovoru na ovo pitanje može se pristupiti sa aspekta različitih pravnih oblasti, pravnih grana i disciplina. Iz svih tih razloga, u potrazi za formulom ostvarenja pravde u međunarodnim pravnim odnosim izuzetno je teško pružiti jedinstven i sveobuhvatan odgovor.

Svesna značaja i težine postavljenog pitanja, predlažem da odgovor utemeljimo na Deklaraciji Kopaoničke škole prirodnog prava koja predstavlja sintezu prirodnih prava (ljudskih prava) proklamovanih i kodifikovanih dokumentima Ujedinjenih nacija. Tvorac ove Deklaracije, Akademik profesor Slobodan Perović, u svojstvu Osnivača i predsednika Kopaoničke škole prirodnog prava, učinio je predlog teksta Deklaracije na Plenarnoj sednici Kopaoničke škole 2002. godine, na kojoj je Deklaracija jednodušno prihvaćena.

U tom smislu, dozvolite mi da izložim osnovnu koncepciju Deklaracije, polazeći od Heksagona prirodnih prava koji je okupio sve pravne i socijalne discipline oko šest stubova opšte civilizacije (život, sloboda, imovina, intelektualna tvorevina, pravda, pravna država). Na osnovu Heksagona prirodnih prava konstituisane su i odgovarajuće Katedre Kopaoničke škole.

PRVA KATEDRA PRAVO NA ŽIVOT

1. Život: Život je delo prirode. Zakoni koji su prožeti većim stepenom umnosti poštuju ovu činjenicu prirode i titularu prava na život pružaju sveobuhvatnu zaštitu. Naprotiv, oni drugi, kod kojih je čulnost iznad umnosti, zaštićuju titulara prava na život onoliko koliko im dopušta njihova čulnost. Pravo na život je zakonsko i nadzakonsko pravo. Ono je uslov postojanja i ostvarenja svih drugih prava čoveka i svih oblika njegove društvenosti. Niko

ne može imati vlast nad životom drugog. Otuda, pravo na život je *ius cogens* nacionalnog i međunarodnog prava.

2. Zdravlje i ekologija: Svako ima prirodno pravo na zaštitu zdravlja koja odgovara njegovim zdravstvenim potrebama. Svaki čovek ima pravo na zdrav život u skladu sa prirodom. Zdrava životna sredina je preduslov ovog prava. Otuda, svako ima dužnost, a posebno država, da preduzima odgovarajuće akte u cilju očuvanja, zaštite i obnavljanja životne sredine i jedinstva ekosistema Zemlje. Nekontrolisano korišćenje i prekomerna eksploatacija prirodnih resursa, masovna upotreba pogona pomoću različitih vrsta energija i nekontrolisana upotreba različitih tehnologija, dovode do ozbiljnih rizika po životnu sredinu i ugroženosti biosfere, gde je čovek prva žrtva.

DRUGA KATEDRA PRAVO NA SLOBODU

1. Sloboda je, kao prirodno svojstvo čoveka, neodvojiva od života. Sfera prava jeste sfera slobode, ali one slobode koja je u međuzavisnom odnosu sa slobodom drugih, čime se postiže proporcija sloboda. Upravo takva sloboda treba da bude cilj svakog pravnog ustrojstva. U tom smislu utvrđuju se dva aksioma: nema slobode pod nasiljem i nema slobode bez odgovornosti. Nasilje, kao način ophođenja ili kao sistem vladavine, pretvara slobodu drugog u ropsku poslušnost. Sloboda se proklamuje za sva lica bez ikakve razlike u pogledu njihovih različitih svojstava po rođenju, nacionalnom poreklu ili bilo kom opredeljenju i ubedenju.

TREĆA KATEDRA PRAVO NA IMOVINU

1. Svako ima pravo da poseduje imovinu, sam ili u zajednici sa drugima, i niko ne sme biti samovoljno lišen svoje imovine. Titular imovinskog prava ima pravo na neometano uživanje svoje imovine i u tome može biti ograničen isključivo u javnom interesu i isključivo pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.
2. Svojina kao apsolutno pravo držanja, korišćenja i raspolaganja, daje svom titularu najšira ovlašćenja u granicama zakona. Niko ne može biti lišen prava svojine, osim ako to očigledno zahteva zakonito utvrđena javna potreba, i pod uslovom pravičnog i prethodnog obeštećenja.

3. Ugovor. Kad je reč o ugovoru, polazeći od teme našeg ovogodišnjeg skupa, biću slobodna da navodima Deklaracije dodam i podvučem značaj poštovanja opštih načela ugovornog prava, posebno u ugovorima međunarodnog karaktera.

4. Na prvom mestu, tu je načelo savesnosti i poštenja koje predstavlja jedno osnovnih načela ugovornog i uopšte građanskog prava velikog broja zemalja. Za načelo savesnosti i poštenja između ostalog se ističe da predstavlja unutrašnji moralni zakon, da se njegova svrha ogleda u ostvarenju standarda pristojnosti, pravičnosti i razumnosti, da nalaže postupanje u skladu sa etičkim standardima. U međunarodnom pravu predstavlja fundamentalno načelo iz koga je izvedeno pravilo pacta sunt servanda, kao i druga pravila vezana za ostvarenje poštenja i pravičnosti u pravnom prometu. U srpskom Zakonu o obligacionim odnosima, kao što znamo, ovo načelo je proklamovano kao jedno od osnovnih načela Zakona putem pravila imperativnog karaktera, izraženog rečima: „U zasnivanju obligacionih odnosa i ostvarivanju prava i obaveza iz tih odnosa, strane su dužne da se pridržavaju načela savesnosti i poštenja“. Načelo savesnosti i poštenja široko je prihvaćeno i u međunarodnim dokumentima uniformnog ugovornog prava. Od ostalih opštih načela posebno izdvajam načelo ravnopravnosti strana, načelo zabrane zloupotrebe prava, načelo ekvivalencije, načelo autonomije volje, načelo potpune (integralne naknade), načelo favor contractus i druga opšta načela čija se krajnja svrha ogleda u ostvarenju pravde u međunarodnim ugovornim odnosima.

ČETVRTA KATEDRA

PRAVO NA INTELEKTUALNU TVOREVINU

Svako ima prirodno pravo da snagom svoga uma stvara dela iz oblasti intelektualne kulture. Intelektualne tvorevine, bez obzira da li su izražene kreacijom književnog, naučnog i umetničkog dela ili kreacijom dela iz oblasti industrijske svojine, uživaju zaštitu moralnih i materijalnih interesa tvorca dela. Svako ima prirodno pravo, da u granicama zakona koristi sve tekovine civilizacije – naučne, umetničke, tehničko-tehnološke, kulturne. Svako ima pravo da slobodno učestvuje u kulturnom životu zajednice, da uživa u umetnosti i da učestvuje u naučnom napretku i u dobrobiti koja otuda proizilazi.

PETA KATEDRA

PRAVO NA PRAVDU

Sudijska nezavisnost i nepristrasnost neminovna je pretpostavka ustanove sudstva. Pitanje nezavisnosti sudije nije samo pravno pitanje. To je pitanje opšte kulture jedne zajednice.

Istovremeno, princip sudijske nezavisnosti sudije predstavlja demarkacionu liniju koja deli polje prava od pustinje neprava. U uslovima nepravne države, gde je legitimitet i letalitet prava ispod dozvoljenog stepena društvene tolerancije, gde vladavinu prava zamenjuje vladavina samovoljnog fakta – vlasti, strasti ili interesa pojedinačnog ili grupnog, gde se eliminiše načelo podele vlasti, tu se sudijska nezavisnost svodi na zavisnost od partijske, a ne zakonske odluke. U takvim uslovima sudija nije u stanju da primeni pravedno pravo. Nezavisnost sudije, kao neminovni atribut njegove funkcije, predstavlja organski deo pravne države. Konceptija racionalnog prirodnog prava opominje i ukazuje, da sudijskoj nezavisnosti treba otvoriti šire prostore, jer pravo je fenomen dobrog i pravičnog, a ne fakt nasilne volje jednih u odnosu na druge.

ŠESTA KATEDRA PRAVO NA PRAVNU DRŽAVU

Svako ima pravo da živi u takvoj državi koja je u stanju da u svom pravnom sistemu obezbedi vladavinu načela legitimiteta i legaliteta u granicama društvene tolerancije (pravna država). U pravnoj državi državna vlast i samovolja zaustavljena je ustavom i zakonom i to tako da se time neprikosnoveno štite osnovna ljudska prava i slobode putem trodelne podele vlasti – zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Onog trenutka kada se legalitet zameni načelom celishodnosti, kada se bilo čiji interesi stave iznad prirodnih prava čoveka, tada država gubi epitet pravne države. Nasuprot tome, kada se pravo shvati i ostvari u sklopu pravde, kada opšta konstitucija jedne zajednice prihvati pravdu kao »stožernu vrlinu«, tada pravo te zajednice postaje legitimno u svom izvoru i legalno u svojoj primeni.

* * *

Poštovane kolegice i kolege,

Ovim završavam svoje uvodno izlaganje.

Neka reči Deklaracije Kopaoničke škole prirodnog prava izrečene sa ovog vrha prirode i vrha pravničkog znanja i savesti, predsedavaju našim Skupom i učine nas korak bližim ostvarenju sveukupne Pravde.